

SLOVENSKI GLAS IN BRANKO PISTIVŠEK POD NADZOROM SLUŽBE DRŽAVNE VARNOSTI

Darko FRIŠ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: darko.fris@um.si

David HAZEMALI

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija
e-mail: david.hazemali1@um.si

IZVLEČEK

Avtorja na podlagi prvič uporabljenega arhivskega gradiva analizirata delovanje Službe državne varnosti pri nadziranju slovenskega emigrantskega mesečnika Slovenski glas, ki ga je izdajal Branko Pistivšek. Obravnavana je tudi problematika samooklicanih "slovenskih narodnih predstavništev v zahodni Evropi". Študija ugotavlja, da si je v Nemčiji živeči politični emigrant Branko Pistivšek, vnet zagovornik neodvisne slovenske države ter oster nasprotnik Jugoslavije in komunističnih oblasti, skušal s izdajanjem časnika Slovenski glas utreti pot v sam vrh slovenske politične emigracije.

Ključne besede: Slovenski glas, Branko Pistivšek, Služba državne varnosti, slovenska politična emigracija, samostojna slovenska država

SLOVENSKI GLAS E BRANKO PISTIVŠEK SOTTO IL CONTROLLO DEL SERVIZIO DI SICUREZZA NAZIONALE

SINTESI

I due autori hanno preso in esame le fonti finora non utilizzate del Servizio di sicurezza nazionale (Služba državne varnosti) per analizzare le modalità di controllo della rivista mensile Slovenski glas che veniva pubblicata da Branko Pistivšek. Presentano anche la questione delle autoproclamate "Rappresentanze nazionali slovene nell'Europa occidentale". Nel saggio risulta che l'emigrante politico in Germania Branko Pistivšek, fervente sostenitore di uno stato sloveno indipendente e accanito avversario della Jugoslavia come pure delle autorità comuniste, aveva tentato con la pubblicazione del foglio Slovenski glas di raggiungere i vertici stessi dell'emigrazione politica slovena

Parole chiave: Slovenski glas, Branko Pistivšek, Servizio di sicurezza nazionale, l'emigrazione politica slovena, stato sloveno indipendente

UVODNA IZHODIŠČA¹

Arhiv republike Slovenije (ARS) v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve, ki predstavlja preostanek sicer v veliki meri uničenega arhivskega gradiva nekdanjih slovenskih organov za notranje zadeve in tudi Službe državne varnosti (SDV), hrani gradivo z naslovom *Pregled subverzivne propagande*, ki so ga pripravljali v V. odseku službe. V njem najdemo tudi informativni pregled manj znanega slovenskega političnega emigrantskega mesečnika *Slovenski glas*, ki ga je med letoma 1978 in 1986 v Münchnu izdajal in urejal slovenski emigrant Branko (ob rojstvu Franc, tudi Branimir) Pistivšek. Tega izjemno zanimivega gradiva do sedaj raziskovalci delovanja SDV in slovenske politične emigracije še niso posebej raziskovali, zato tudi ne čudi, da je *Slovenski glas*, ne pa njegovega urednika, do sedaj bežno v svoji raziskavi omenjal le Janez Nared (Nared, 2001, 165). Pistivška je moč najti v objavljenem arhivskem gradivu Andreja Rota (Rot, 2009) ter delu Igorja Omerze (Omerza, 2017).

Iz vzemši bežnih omemb v omenjenih delih je tako o mesečniku kot o njegovem izdajatelju in uredniku, ki je *Slovenski glas* posebej, dostopno relativno malo virov. Za prikaz Pistivškove izrazite antijugoslovanske države, njegovega močnega slovenskega nacionalizma, neomajne podpore ideji samostojne slovenske države in zavirljive pisne in publicistične dejavnosti je bilo ob redkih izvodih številnih mesečnika, ki jih v nepopolnih zbirkah hranita Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK) ter Knjižnica Dušana Černeta v Trstu, ključnega pomena troje gradiv: (1) *Dokumentacija o nastanku mesečnika* (Pistivšek, 1990), v kateri je avtor prikazal vzroke za nastanek in svoj pogled na kulturno-politični pomen *Slovenskega glasu* in posredno tudi svojo idejnopolitično usmerjenost;² (2) „*Informativni pregledi*“ za *Slovenski glas*, ki jih je periodično pripravljala Uprava za analitiko (UA) Republiškega sekretariata za notranje zadeve (RSNZ) Socialistične republike Slovenije (SRS); ter (3) dosje Službe državne varnosti MA 3280-38 o glasilu *Slovenski glas* in njegovem izdajatelju. Slednji kažejo na pomen, ki ga je tajna politična policija nekdanje enopartijske komunistične oblasti posvečala slovenski politični emigraciji (SPE) (takšna poročila obstajajo ali pa so obstajala za vsako še tako nepomembno glasilo SPE), obenem pa nudijo vpogled v sistematizacijo in metode analize slovenskega emigrant-

skega tiska s strani SDV. Pri raziskavi so bili pregledani tudi Pistivškovi prispevki v drugem tisku slovenske politične emigracije, zlasti v severnoameriški *Slovenski državi*. Do verjetno pomembnega gradiva v Pistivškovi zapuščini, ki obsega 21 arhivskih škatel in jo hranijo v Arhivu raziskovalnega inštituta Studia Slovenica, dostop, žal, ni bil mogoč.³ V nadaljnjih raziskavah pa upava tudi na uporabo tega gradiva.

Izhajajoč iz dostopnega gradiva in podprto z izbrano literaturo so v študiji primera *Slovenskega glasu* in slovenskega političnega emigranta Branka Pistivška postavljeni pod zgodovinsko drobnogled sistematizacija, metode, analize in nadzor slovenskega emigrantskega tiska s strani SDV. Pod deklarativno ravnijsko skuša študija v obravnavano tematiko vpeti še problematiko t. i. (samooklicanih) „slovenskih narodnih predstavništev v zahodni Evropi“.

BRANKO PISTIVŠEK – POSKUS BIOGRAFSKE ČRTICE

Prepričan sem, da bo slovenska mladina izbrisala iz naše narodne zgodovine ostudni madež jugoslovenskega izdajstva nad slovenskim narodom, ki so ga zagrešili naši očetje, dedje in pradedi s tem, da so sledili goljufiji ilirstva in jugoslovanstva (Pistivšek, 1990, VII).

O Branku Pistivšku se je pred odkritjem dosjeja Službe državne varnosti MA 3280-38 vedelo zgolj sledeče: rodil se je 11. novembra 1920 v Sv. Štefanu nad Štorami. Med drugo svetovno vojno je bil mobiliziran v nemško vojsko in preživel vse grozote vojne. Po kapitulaciji nacistične Nemčije se ni vrnil v domovino, temveč se je naselil v okolici Münchna. Zaposлил se je v bavarski prestolnici kot monter v podjetju Siemens (Klasinc Škofljanec, 2006, 144–145). Poročil se je s Poljakinjo,⁴ v Sloveniji pa je imel sestro in nečaka (Pistivšek, 1990, IV). Njegovo življenjsko delo je brez dvoma urejanje in izdajanje mesečnika *Slovenski glas*, ki je izhajal med letoma 1978 in 1986. Umril je 23. decembra 1993 Münchnu, dve leti po nastanku slovenske države, za katero si je tako prizadeval (Klasinc Škofljanec, 2006, 145).

To sila skromno biografsko zabeležko lahko sedaj dopolnimo s pričevanji „tajnih sodelavcev“ (ovaduhov) SDV ter t. i. identifikacijskimi poročili, ki očitno temeljijo na izčrpnem povpraševanju, zasliševanju in celo arhivskem delu agentov SDV.⁵ Izhajajoč iz „identifika-

1 Razprava je nastala v okviru raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom* št. P6-0138 (A) in raziskovalnega projekta *Kontemporalnost razumevanjskega konteksta ter izražanje osebne in družbene svobode* J7-8283 (A). Oba financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

2 Na tem mestu se zahvaljujeva dr. Gregorju Jenušu iz Arhiva Republike Slovenije, Heleni Janežič, vodji Zbirke tiskov Slovencev zunaj Republike Slovenije Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, ter Lučki Kremžar-De Louis, ravnateljici Knjižnice Dušana Černeta v Trstu, za pomoč pri iskanju gradiva.

3 Sodeč po *Vodniku po starem arhivskem gradivu Studia slovenica* (Klasinc Škofljanec, 2006), ki ga je uredila Andreja Klasinc Škofljanec, ta hrani Pistivškov osebni dosje, njegove osebne dokumente, korespondenco, osnutke člankov in fotografije.

4 Slovenska Država, februar 1994: Grobovi: Branko Pistivšek, 4.

5 Na izbrani strani dokumenta sta agenta Rafael Mohorko ter Silvo Marič zapisala, da so v Zgodovinskem arhivu v Celju brskali po dokumentaciji v povezavi s Pistivškom in naši kazenski spis v zvezi s ponarejanjem denarja (ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 24).

cijskega poročila“ iz leta 1987 je SDV po poročanju nekega „Vrtnarja“⁶ ugotovila, da je Branko Pistivšek, rojen kot Franc, v zgodnjih otroških letih odraščal pri rejniški družini Kajba. Njegov rejnik Franc Kajba je bil prav tako med izprašanimi.⁷ Pistivškovo biografijo nadaljuje agent SDV Rafael Mohorko, ki je v „identifikacijskem poročilu“ iz leta 1983, temelječem na pričanjih neidentificiranih Ivana Gradišnika in Franca Plahute, zapisal, da se je družina Pistivšek okoli leta 1935, ko se je 15-letni Franc (Branko) vrnil iz rejništva, preselila z Babne gore v Javornik, v hišo s številko 12. Iz poročila agenta Mohorka sledi, da si je mladi „Pistivšek pridobil zaupanje okolice s svojo bistrumnostjo in naprednostjo. Zavzemal se je za slovensko besedo, mnogo čital, rad pa je pomagal sosedom“. Že v dijaških letih naj bi dopisoval v katoliški časopis „Domoljub“, vendar pa prispevkov ni objavljal pod svojim imenom, pač pa jih je podpisoval neimenovani novinar, s katerim je bil v navezi. „Pri vsakokratni izdaji časopisa, v kolikor je bil v njem njegov članek, se je rad pohvalil,“ sta se spominjala informatorja. Tik pred vojno naj bi s prijateljem celo zbrala nekaj slovenskih knjig in jih zakopala. Pistivškovo življenjsko zgodbo nadaljuje informator „Vrtnar“ (njegov nečak), ki mu je Pistivšek v enem od redkih pisem domačim opisal revščino v času odraščanja in težko mladeniško obdobje, ko je po smrti očeta leta 1937 moral sam skrbeti za mater in sestro Marijo. Naslednja omemba Branka Pistivška sega v leto 1938, ko je bil obsojen na sedemmesečno zaporno kazen domnevno zaradi ponarejanja „nekaj sto dinarskih bankovcev“. Že omenjeni agent SDV, Mohorko, in kolega Silvo Marič sta ob tem zapisala, da je bilo iz kazenskega spisa, ki so ga našli v Zgodovinskem arhivu v Celju, razvidno, da je Pistivšek „imel talent za pisanje in risanje ter da je želel pred vojno študirati, kar pa zaradi slabega materialnega stanja ni bilo možno“.⁸

Ob prihodu nemških okupacijskih sil je bil najprej mobiliziran v „Abeitsdienst“ (najverjetneje Reichsarbeitsdienst, posebno nemško paravojaško organizacijo, ki je skrbela za indoktrinacijo ter manjšanje brezposelnosti z militarizacijo), stacioniran v Leobnu, od tam pa v nemško vojsko. Neki drugi ovaduh z delovnim imenom „Trubar“ je leta 1982 poročal, da naj bi se Pistivšek boril na vzhodni fronti. „Trubar“ nadaljuje, da naj bi Pistivšek po vojni uspešno „dokončal srednjo izobrazbo“ na gimnaziji v Ukrajini, kjer „naj bi se šolali podobni pripadniki kvizlinških enot iz Ukrajine“. Ne oziraje se na vprašljivost slednjega se je po drugi svetovni vojni za Pistivškom izgubila vsaka sled do leta 1950, ko bi naj po navedbi Mohorka služboval kot novinar v Angliji. Že

v začetku petdesetih let zasledimo Pistivška v Zahodni Nemčiji (po enih informacijah kot nemškega državljan, po drugih pa kot emigranta, ki je dobil politični azil),⁹ kjer se je poročil s Poljakinjo po imenu Satija in tam deloval do smrti.¹⁰

Ob naštetih dejstvih se najprej poraja vprašanje, zakaj se je Pistivšek odločil, da se ne vrne v Slovenijo in ostane v povojni Nemčiji. V svojih javno dostopnih spominih ni zapisal nobenega oprijemljivega biografskega podatka, kar gre pripisati – kot bomo videli v nadaljevanju – njegovemu strahu pred SDV. Njegova doslej prva najdena publicistična aktivnost sega v leto 1951, ko je za čikaško glasilo slovenske politične emigracije v ZDA *Slovenska država*, objavil kratek prispevek, ki ga velja navesti v glavnini:

*Po naključju sem dobil vaš velezanimivi list ‚Slovenska država‘. [...] Vsebinska in program je sijajen: borba proti komunizmu, proti potujčevanju, zlasti pa zahteva po zedinjeni in neodvisni slovenski državi. Ne razumem pa, kako se more še kdo protiviti neodvisni in zedinjeni slovenski državi. Ne prenehajte pozivati na sodelovanje vse, od dr. Kreka pa do vseh skupin, razen tistih, ki so privedli našo domovino v današnje stanje. Neumorno širite našo idejo med mladino po vsem svetu. Vaš pokret se ne sme nazivati stranka, temveč vseslovenski državni pokret. Pomagajte širiti knjige Družbe sv. Mohorja. Denar za Mohorjevo družbo na Koroškem je jez, ki naj ustavi nemško prodiranje na jug. Delajte, kajti vsak košček naše slovenske zemlje je vreden tisočerega truda in napora.*¹¹

Še bolj povedne pa so besede, s katerimi je takrat tridesetletni Pistivšek zaključil svoj prispevek: „Ko dovršim svoje študije, se postavim v Vaše borbene vrste za slovensko državo, zedinjeno, svobodno in neodvisno od Blatnega jezera do Tilmonta, pa od Visokih Tur do našega sinjega Jadrana“.¹² Iz zapisanega je več kot očitno, da je Pistivšek že v prvih letih svojega bivanja v Nemčiji razvil izrazito slovensko nacionalistično držo, ki je temeljila na ideji združene in neodvisne slovenske države.

O njegovi izobrazbi iz ohranjenega in dostopnega gradiva ne moremo z gotovostjo dajati zaključkov. Pojavljajo se namreč različne informacije, po katerih bi naj Pistivšek po prihodu v Nemčijo študiral na neki ekonomski in pravni fakulteti ali pa „pravo/slavistiko/zgodovino“ – vse troje v Münchnu in to hkrati.¹³

Ne oziraje se na izobrazbo najdemo Pistivška po drugi svetovni vojni pri nemškem podjetju Siemens, kjer bi

6 Kot bomo videli v nadaljevanju, lahko za „Vrtnarja“ sklepamo, da gre za njegovega nečaka Antona Pistivška.

7 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 24.

8 Prav tam, 18, 24, 25.

9 Prav tam, 6, 10.

10 Prav tam, 18.

11 Slovenska Država, 20. 2. 1951: Odmevi po širnem svetu: Muenchen, Nemčija, 4.

12 Prav tam.

13 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 6, 11.

Slika 1: Redka znana fotografija slovenskega političnega emigranta in urednika mesečnika Slovenski glas Branka Pistivška. V izvorniku je podnaslovljena z „Urednik Slovenskega glasa že snuje nove načrte za nove podvige“ (Pistivšek, 1990, 104)

naj bil na začetku zaposlen kot monter. Toda kot razkriva ovaduh „Vajda Peter“, je „kasneje postal tehnični risar, nato pa do upokojitve delal na risanju ahen, ki se prilagajo oziroma nameščajo na posamezne stroje“.¹⁴ Drugi vir („Hanzi“) navaja, da je v Siemensu zasedal „vodečo delovno mesto“ in da je bil v podjetju „človek poverenja“, ki ima okrog vratu „kartico s svojo sliko – znak nesmetanega kretanja na delovnem področju Simensa (sic.)“.¹⁵

Po razdoru med slovensko politično emigracijo¹⁶ glede geopolitične prihodnosti Slovenije se je Pistivšek

pridružil t. i. „radikalni independistični struji“ (Ruda Jurčec,¹⁷ Jože Kessler, Mirko Javornik, France Dolinar) ter močno obsodil tiste, ki so prihodnost Slovencev videli v kakršnikoli drugi državni tvorbi, ki ne bi bila suverena in zgolj slovenska. Z dvema vidnejšima predstavnikoma te struje, Rudom Jurčecem ter Francetom Dolinarjem, se je Pistivšek kasneje razšel, o čemer priča korespondenca med Jurčecem in Dolinarjem. Slednji je v pismu Jurčecu z dne 5. septembra 1973 za Pistivška, zanimivo, med drugim zapisal, da je „vedenja delovodskega“ (Rot, 2009, 332). Ta podatek je še kako pomenljiv, saj iz poročil SDV vemo, da je „Delovodja“ postalo Udbino kodno ime za Pistivška.¹⁸

Preziral je tako jugoslovansko komunistično oblast in zagovornike le-te, kot vse tiste slovenske politične emigrante, ki so še naprej stavili na sicer spremenjeno, a vendar skupno jugoslovansko državo. Tukaj gre v prvi vrsti za t. i. „Alternativo“, po mnenju Pistivška skupino projugoslovansko usmerjenih slovenskih političnih emigrantov „jugoslovanarjev“, ki so se združevali okrog v Veliki Britaniji živečega dr. Ljuba Sirca.¹⁹ Na vrhuncu svoje publicistične dejavnosti, to je v osemdesetih letih, je na seznam preziranih uvrstil še preostale predstavnike slovenske politične emigracije, izvemši redke posameznike (Javornika, Dolinarja, Franca Jeze in morda še koga). Ni pa nasprotoval povezovanju Slovenije z drugimi državami v t. i. krščansko zvezo, kakršno je zagovarjal njegov veliki vzornik Lambert Ehrlich.²⁰ Po njegovem bi naj „nova“ Slovenija sploh ne imela predsednika države, temveč bi kot „neodvisna Valukova kneževina“ postavila na čelo vladarja z (očitno) neomejenim stažem²¹ in se kot taka odpovedala principom demokratičnega parlamentarizma.

Zanimivo je, da je bil Pistivšek, ki je bil sodeč po zapisu v nekrologu, objavljenem v *Slovenski državi*, globoko veren,²² oster nasprotnik „progressivne in modernistične“ jugoslovanske duhovščine, ki ji je očital

14 Prav tam, 11.

15 Prav tam, 6.

16 V začetku petdesetih let se je slovenska independistična miselnost konsolidirala tudi med slovensko emigracijo v Argentini (Nared, 2001, 149). Med prve pristaše slovenskega državnega gibanja iz argentinske skupine uvrščamo Pavla Verbica, Tineta Duha in Jožeta Kesslerja (Kristen, 2007, 300); ti so leta 1952 v Buenos Airesu ustanovili društvo Dom, leto kasneje pa so začeli izdajati revijo *Slovenska pot*, ki je imela slovenska narodno-kulturna sporočila. Leta 1965 je Tine Duh začel izdajati *Smer v slovensko državo*, ki se je leta 1985 združil s *Slovensko državo* v Torontu (Novak, 1995, 302). Za razliko od *Slovenske poti* je Duhov časopis odkrito propagiral Slovensko državno gibanje (SDG) (Novak, 1995, 302). V Argentini se je v tem času formirala tudi radikalnejša skupina pobudnikov za samostojno slovensko državo. Ti so se zbrali okrog Ruda Jurčeca in njegovega časopisa *Sij slovenske svobode*. Do razdora z Žebotovo strujo je prišlo, ker so Jurčec in privrženci (Jože Kessler iz Argentine in Mirko Javornik iz ZDA (Novak, 1995, 302) ter France Dolinar iz Rima (Kristen, 2007, 300) nasprotovali kakršnikoli ideji o mednacionalni (jugoslovanski) državni tvorbi; pristati so bili pripravljeni zgolj in samo na samostojno in neodvisno slovensko državo (Ramšak, 2010, 965). Sklepati gre, da se je Branko Pistivšek zgledoval prav po slednjih.

17 Jurčecev *Sij slovenske svobode* je bil za Pistivška „najboljši slovenski list, ki je izhajal pred Slovenskim glasom“ in to kljub temu da je urednika v prispevkih verbalno napadel, o čemer pričajo poročila SDV (ARS, AS 1931, t. e. 2314, Uprava za analitiko – UA, Recenzije emigrantskega in tujega tiska – RETT, Informativni pregled 4. in 5. številke *Slovenskega glasa*, avgust 1983, 2).

18 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Informacija o kaznivih dejanjih in prekrških s političnim obeležjem, prekinitev dela, anonimnih pisanjih, pomembnejših akcijah in operativnih ukrepih Službe državne varnosti v mesecu maju 1982, 3.

19 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 7, 13.

20 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Informativni pregled 4. in 5. številke *Slovenskega glasa*, avgust 1983, 1–3.

21 Slovenski glas, januar 1983: Branko Pistivšek, Privid naše svobode (1): Slovensko vladarstvo, 4.

22 Po pripovedovanju neimenovanega duhovnika naj bi se udeleževal celo po več maš dnevno. Vendar lahko pri tej izjavi ocenimo, da nedvomno gre za pretiravanje, saj že zaradi službe (in obširne publicistične dejavnosti) za kaj takega ne bi imel časa. Za Pistivška hkrati vemo, da ni bil župljan slovenske župnije v Münchnu (Pistivšek, 1990, IV); Slovenska država, februar 1994: Grobovi: Branko Pistivšek, 4.

„nezmotljivost“ in „klerikalno jugopolitiko“ (Pistivšek, 1990, 2). S svojo radikalnostjo pa je po mnenju SDV presegal celo „najbolj ekstremne strukture klerikalne slovenske politične emigracije“.²³

V svoji ekstremni slovenski „nacionalistični“ drži je Pistivšek gojil izrazito sovraštvo do Srbov in drugih „južnjakov“, ki so živeli v SR Sloveniji.²⁴ Zanje je skoval neverjetna poimenovanja, ki so kombinacija tvorjenja *ad hoc*, arhaizmov in pridiha srbohrvaščine. Med drugim jih je označil za „srbske izžemalce“, „balkansko golazen“ ter „srbijanske novoturke“, za njihovo domnevno načrtno izpodrivanje Slovencev z območja slovenskega etničnega prostora pa si je izmislil besedno zvezo „barbarska jugookupacija“.²⁵ Takšno izrazoslovje in podobne skovanke ter nenaklonjenost priseljencem z Balkana so prav tako značilnost tako Münchenskega Akcijskega odbora za neodvisno Slovenijo (AONS)²⁶ kot Slovenskega narodnega predstavništva v Švici (SNP), kar odpira cel kup novih vprašanj, ki bi zahtevala podrobnejše raziskave.

PISTIVŠEK IN AKCIJSKI ODBOR ZA NEODVISNO SLOVENIJO V MÜNCHNUTER SLOVENSKO NARODNO PREDSTAVNIŠTVO V ŠVICI

Pri analizi povezav med Brankom Pistivškom in AONS v Münchnu ter SNP v Švici izhajamo iz hipoteze, da se predstavniško telo v Švici ni nikoli manifestiralo v obliki združenja večje ali manjše skupine slovenskih emigrantov, ki bi pravno-formalno ustanovili društvo ali gibanje, temveč je za imenom in deklariranim idejno-političnim programom stal ravno Pistivšek, ki se je želel na takšen način še bolj uveljaviti med slovensko politično emigracijo. Da bi podobno trdili za Münchenski AONS, ni dokazov, čeprav vse smernice kažejo na to.

Med redkimi viri, ki jamčijo za obstoj Münchenskega AONS, sta glasilo tega odbora, ki se je imenovalo *Slovenska svoboda*, ter severnoameriško glasilo *Sloven-*

ska država. Tudi zgodovinar Marjan Drnovšek (2001) v svojem prispevku o organiziranosti slovenske politične emigracije v zahodni Evropi namreč Münchenskega odbora in njegovega glasila ne omenja, niti ju ne omenja noben drug raziskovalec slovenske emigracije. Prva omemba v znanstveni literaturi je v prispevku Janeza Nareda (2001), ki citira *Slovensko državo*. Najverjetneje je izhajalo samo v letu 1964; omenjeni letnik hranita Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani ter tržaška Knjižnica Dušana Černetca, ki prav tako hrani največ letnikov Pistivškovega *Slovenskega glasila*. V edinem obstoječem letniku, ki ga je analiziral Nared (2001), je uredništvo zapisalo, da je *Slovenska svoboda* glasilo

vseh poštenih, demokratičnih in domoljubnih Slovencev, ki so se odpovedali političnim mitom in oportunitizmu ter so odločeni po svojih močeh prispevati k temu, da bo tudi slovenski narod končno zaživel svobodno in neodvisno življenje (Nared, 2001, 151).²⁷

Njihov cilj je bila osvoboditev Slovenije „izpod jarma ‚titove‘ Jugoslavije“ (Nared, 2001, 151),²⁸ ki bi jo preoblikovali v samostojno demokratično državo s kombinacijo načrtovanega in tržnega gospodarstva. Tako strukturirana bi nova Slovenija postala navezana na Zahod preko Severnoatlantskega zavezištva NATO in Evropske skupnosti (Nared, 2001, 151). Podobno idejno-politično držo je izražalo predstavništvo AONS v Münchnu v objavah v *Slovenski državi*. Ob omembah demokratične državne ureditve kot edine alternative obenem svari pred terorjem „s strani vlade oziroma Titove klike“.²⁹ Nadalje opozarja, da bo „grabežljivi srbski imperializem s titovskim predznakom [...] poskusil še vse mogoče, da bi paraliziral naš boj za neodvisno Slovenijo“.³⁰ V navedeni oceni o „grabežljivem srbskem imperializmu“, kakor tudi podobnih skovankah („petolizniški kult parazitskega diktatorja“,³¹ „titovsko-srbskemu

23 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, Informativni prikaz prejetega in zaseženega emigrantskega, izseljenskega, verskega in zamejskega tiska v SR Sloveniji v letih 1978–1981, junij 1982: Emigrantsko-revanšistični tisk, 6.

24 Slovenski glas, 1983: Branko Pistivšek, Privid naše svobode (1): Slovensko vladarstvo, 4; ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Slovenski glas: Informativni pregled 7. številke, oktober 1983, 3.

25 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Slovenski glas: Informativni pregled 7. številke, oktober 1983, 6.

26 V šestdesetih letih so slovenske independistične ideje vzniknile v evropskih državah in drugod po svetu, medtem ko v domovini zaradi „zaverovanosti v „jugoslovanski mit“, represije in konformizma“ le-teh še ni moč zaslediti (Ramšak, 2010, 978). V Trstu, ki je po drugi svetovni vojni obveljal kot zbirališče katoliško usmerjenih slovenskih emigrantov, se do sredine petdesetih let ni oblikovala močnejša celica pristašev slovenskega independizma (Volk, 1998, 96). Šele s Pistivškovim sodobnikom, Hajdinčanom Francem Jezo, ki je postal ključna oseba leta 1961 ustanovljenega AONS, je tudi Trst postal generator slovenskega independističnega gibanja (Ramšak, 2010, 966). Skoraj istočasno bi naj v Münchnu prišlo do ustanovitve istoimenskega predstavniškega telesa, ki ga je SDG prepoznalo za svoje evropske predstavnike (Nared, 2000, 151). Delovanje tako Münchenskega AONS kot leta 1971 ustanovljenega SNP, katerega član je zagotovo bil tudi Pistivšek, saj je urejal njegov mesečnik *Slovenski glas*, sta v veliki meri nedokumentirana in nejasna. To še posebej velja za SNP, čigar sam obstoj je vprašljiv.

27 Citirano iz: Slovenska svoboda, 1. 8. 1964: Resnica in pogum, 1.

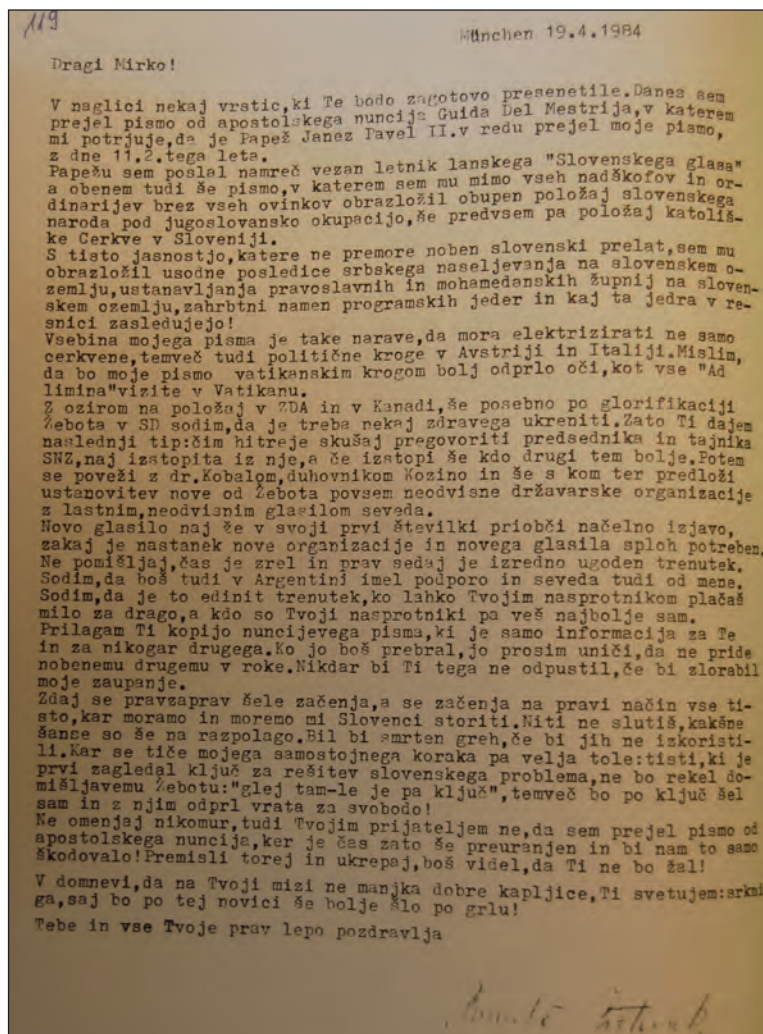
28 Citirano iz Slovenska svoboda, 1. 8. 1964: Boj proti titovskemu totalitarizmu, 3.

29 Slovenska država, 1. 8. 1966: Korak bliže k slovenskemu cilju, 1.

30 Slovenska država, 1. 7. 1963: Poslanica slovenskemu narodu za leto 1963, 2.

31 Prav tam, 1.

32 Prav tam, 1.

Slika 2: Pismo Branka Pistivška Mirku Javorniku z dne 19. aprila 1984 (Pistivšek, 1990, 119)

okupatorju“,³² „srbskim čaršijskim nacionalizmom“),³³ se kaže vpliv Branka Pistivška, za katerega vemo, da je v *Slovenski državi* objavljala podobne prispevke že v petdesetih letih.

Nadaljnja jezikovna in stilistična analiza omenjenih prispevkov bi zelo verjetno potrdila to domnevo, saj že bežna analiza odslikava časovno odmaknjenost avtorja od takratne sodobne norme slovenskega knjižnega jezika, ki se kaže ob omenjenih skovankah še v obliki pravopisnih napak (umanjkanje vejice pred relativniki, predlogi s/z), nenaravnemu besednemu redu, številnim mašilom in prisotni t. i. domačnosti, vse to pa je podobna analiza, ki jo je opravila SDV in se prav tako navezuje na Pistivška (in je podrobneje predstavljena v

nadaljevanju), potrdila kot verjetne jezikovne značilnosti njegovega pisanja. Ključno pri iskanju povezav s Pistivškom je tudi omenjanje strahu pred „srbizacijo Slovenije“. Po mnenju „uredništva“ AONS v Münchnu ne sme „slovenska zemlja [...] postati v imenu ‚bratstva in enotnosti‘ kolonija za naseljevanje Srbov“, ki naj bi jih v takratni Sloveniji bilo že več kot 100.000.³⁴ Če to svarilo postavimo ob bok *ad hoc* tvorjenim, arhaičnim in srbohrvaškim skovankam ter Pistivškovi izraziti protisrbski drži – v „srbizaciji“ Slovenije je videl tolikšno nevarnost, da je o tem pisal celo papežu,³⁵ leta 1984 pa v pismu tudi enemu njegovih redkih, če ne edinemu prijatelju – že omenjenemu Mirku Javorniku, slovenskemu političnemu emigrantu iz ZDA – se tako v

33 Slovenska država, 1. 8. 1966: Korak bliže k slovenskemu cilju, 2.

34 Slovenska država, 1. 7. 1963: Poslanica slovenskemu narodu za leto 1963, 1.

35 Pismo Branka Pistivška Mirku Javorniku z dne 19. 4. 1984 (Pistivšek, 1990, 119 (v kazalu navedeno pod stran 121)).

uredništvu Münchenskega AONS kot tudi v njihovem glasilu zrcali nihče drug kot Pistivšek. Sklepati gre, da je Pistivšek ob ustanovitvi AONS v Trstu leta 1961 (Ramšak, 2010, 966) izkoristil trenutek in vsaj deklarativno ustanovil lastno verzijo odbora v domačem Münchnu. Dokumenti SDV razkrivajo, da sta bila Pistivšek in Franc Jeza, ki je bil idejni vodja istoimenskega tržaškega predstavniškega telesa, sodelavca.³⁶ Politična policija je Pistivška evidentirala med letoma 1965 in 1973 kot člana *Akcijskega odbora za neodvisno Slovenijo* s sedežem v Trstu in ga spremljali v okviru akcije „Separatist“, kar je bilo kodno ime za Franca Jezo.³⁷ Povezavo obeh mož bi bilo potrebno podrobneje raziskati, še posebej zato, ker je SDV v eni svojih analiz namignila, da bi lahko „isti ljudje“ stali tako za *Slovenskim glasom* kot za zborniki Jeze (*Alternativa*, *Iniciativa*, *Demokracija* in *Akcija*).³⁸ Kar pa zadeva AONS iz Münchna, iz obstoječih virov ne moremo povsem izključiti hipotetičnih drugih članov in deklarirati Pistivška za edinega akterja, lahko pa to z veliko mero gotovosti trdimo za švicarsko SNP.

Prva omemba SNP v znanstveni publicistiki je že omenjeni prispevek Nareda (2001), pri čemer gre za povzemanje prve številke *Slovenskega glasu* iz leta 1978. SNP bi se naj bil formiral marca leta 1971 ali nekaj prej, ko so domnevno sprejeli svoj program, ki ga velja navesti v celoti:

1. Najvišji cilj slovenskega naroda, ki ga zastopa v celoti SNP (Slovensko narodno predstavništvo) je in ostane združitev vsega slovenskega ozemlja v neodvisni slovenski državi.
2. Izločitev Republike Slovenije (RS) iz sklopa jugoslovanskega državnega ozemlja predstavlja za nas šele prvo stopnjo naše narodne združitve.
3. Suverena Slovenija pomeni za nas znotraj svobodna in na zunaj od nikogar odvisna slovenska država. Ta pojem vključuje naravno tudi neodvisnost od vseh ideoloških in političnih središč v svetu.
4. Podlaga neodvisne slovenske države bodi dejavno krščanstvo in demokratična svoboda. Zato odklanjamo z vso odločnostjo socializem v vseh njegovih oblikah in odtenkih, ker izkušnja uči, da

socializem vodi vedno v nasilje.

5. Za vsa slovenska vprašanja še posebej vprašanja slovenskih državnih mej je pristojno edinole Slovensko narodno predstavništvo (SNP) in nihče drug.
6. Obramba slovenskih življenjskih interesov je najvišja moralna norma, kateri še morajo brezpogojno podrediti vsi drugi interesi. Zato je ta norma obvezna za vsakega resničnega Slovenca, brez ozira, kje se nahaja.
7. SNP odklanja vse dosedanje politične stranke in skušine, ker so se doslej blamirale s svojo politično nesposobnostjo.
8. V odnošajih s sosedi smo pripravljeni sodelovati le na podlagi dejavnega krščanstva, ki ga zahtevamo tudi od drugih.
9. Poprava krivic, ki so bile skozi stoletja storjene Slovincem, je edini znak resničnega prijateljstva. Retoriko lepih obljub brez dejanj odločno odklanjamo.
10. Prijatelji slovenskega naroda so samo tisti, ki so pripravljeni se nesebično zavzeti za naše pravice. Vse drugo je samo propagandistična goljufija.
11. SNP bo povzelo potrebne ukrepe, če ne bo v ugodnem trenutku nepripravljeno.
12. SNP bo razširilo in poglobilo že obstoječe vezi t osvobodilnimi gibanji v srednji in vzhodni Evropi. Ker nas ogroža skupni sovražnik in skupna nevarnost.
13. SNP bo imenovalo Ustavni Odsek, kateremu bo poverjena izdelava prvečasne demokratične ustave Slovenije.
14. Pravosodni odsek SNP bo pripravil državljanski in kazenski zakonik, Šolski odsek pa učbenike za vse vrste šol po osvobojenju.
15. Propagandnemu Odseku SNP bo poverjena naloga razpečevanja tiska ter širjenje pravih informacij o vseh slovenskih vprašanjih.³⁹

Program je bil prvič objavljen leta 1978 v prvi številki mesečnika *Slovenski glas*, katerega je nek dr. Marijan Drevenšek⁴⁰ z objavo programa posredno priznal za uradni list njihovega predstavniškega telesa.

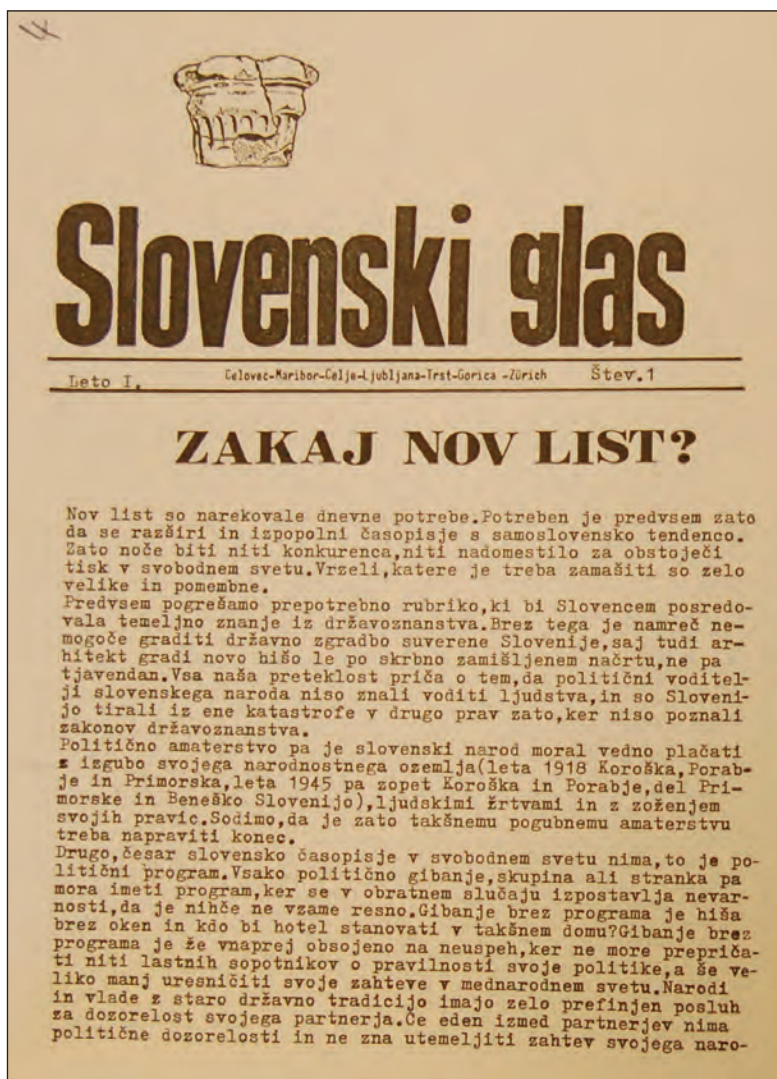
36 „Akcijski odbor za neodvisno Slovenijo v Trstu [podčrtano v originalu]. Dejavnost skupine je zasnovana na liniji samostojne slovenske države in deluje samostojno v odnosu na ‚Gibanje za samostojno slovensko državo‘ v Kanadi, čeprav medsebojne zveze obstajajo (JEZA – ŽEBOT). Osnovna dejavnost je sovražna propaganda preko tiskanega materiala (pošiljanje lista ‚Slovenska svoboda‘ in letakov v Slovenijo in po inozemstvu), v zadnjem obdobju pa tudi čisto ekstremna s pozivi k oboroženemu odporu, sabotazam, diverzijam itd. V skupini delujejo emigranti in pripadniki mlajše generacije manjšine v Italiji in na Koroškem. Glavne pozicije so v Trstu, Celovcu, Münchnu, Fribourgu in v Švedski. Neke identificirane zveze obstajajo tudi v Angliji. Skupina je močan organizator propagandnih akcij. Najaktivnejši člani: JEZA Franc, MLJAČ Franc, BANDELJ Sergej, MAVER Mario, RUDOLF Ivan – vsi v Trstu, PISTIVŠEK Branko – München, VRTAČIČ Ludvik – Fribourg, LIPUŽ Florijan, NAHTIGAL Maks – Celovec, TOMAŽIČ Vinko – Švedska. Skupina se informativno obdeluje.“ (ARS, AS 1931, MA 3200-11, Pregled ekstremne politične emigracije v Evropi, Poročilo Pregled važnejših emigrantov po državah, s. d., 137, 138, 168).

37 ARS, AS 1931, MA 3200-11, Pregled ekstremne politične emigracije v Evropi, Poročilo Pregled važnejših emigrantov po državah, s. d., 137, 138, 168; ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Značilnosti emigrantskega glasila Slovenski glas, 10. številka, 5. letnik, januar 1983, 2.

38 ARS, AS 1931, MŽ SDV, Uprava za analitiko, MA 701, Ideja samostojne in neodvisne Slovenije, 3.

39 Slovenski glas, jul

40 Na seznamu evidentiranih in nadzorovanih oseb strani SDV ni nobenega Marijana Drevenška. To potrjuje tudi ovaduh „Trubar“, ki trdi, da je bil to zgolj Pistivškov psevdonom (ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 10).

Slika 3: Uvodnik k prvi številki mesečnika Slovenski glas z naslovom Zakaj nov list? (julij 1978, 1)

Program sam po sebi je v marsikateri točki podoben idejno-politični usmerjenosti Münchenskega AONS, kar je ugotovila tudi Služba za analitiko RSNZ RS, ki je v poročilu za leto 1979 zapisala:

V Švici je obnovila aktivnost skupina, ki se je želela prikazati kot enotna fronta, slovenske zdomske populacije' na Zahodu. V njej so znani emigranti, ki so bili aktivni v 'akcijskem odboru za svobodno Slovenijo'. Z novim nazivom 'Slovenski glas' in z istoimenskim časopisem so skušali povečati svojo aktivnost in se tudi tesneje povezovati z emigracijo drugih narodov SFRJ.⁴¹

⁴¹ ARS, AS 1931, A-13-12, RSNZ – SRS – 1979, Letno poročilo, 5.

⁴² 5. Za vsa slovenska vprašanja še posebej vprašanja slovenskih državnih mej je pristojno edinole Slovensko narodno predstavništvo (SNP) in nihče drug (Slovenski glas, julij 1978: Naš politični program, 3).

Če natančneje analiziramo omenjeni program, pa lahko ugotovimo, da predvsem v točkah, ki omenjajo krščanstvo kot podlago za novo Slovenijo, znova vidimo neizpodbitno sled Pistivškovih nazorov in ideologije. K naštetim dokazom velja prišteti še ugotovitve Marije Prelec Tratnik, ki v svojem zaključnem delu (2014) potrjuje našo hipotezo, da se v Švici v tistem času ni formiralo nobeno slovensko predstavniško telo s tem imenom, ki bi imelo svoj politični program ali združevalo Pistivška in druge akterje slovenske politične emigracije. Na podlagi teh dokazov sklepamo, da je domnevno v Švici delujoče Slovensko narodno predstavništvo bilo le samooklicana izpostava Pistivška, ki je z objavo

progama želel razvrednotiti vsa druga predstavniška telesa slovenske emigracije⁴² najverjetneje zaradi osebne zamere do Ruda Jurčeca (in še koga), ker ta domnevno ni želel objaviti omenjenega programa v *Siju slovenske svobode* leta 1971 in ga je celo označil za „absolutno nesprejemljivega“.⁴³

USTANOVITEV GLASILA SLOVENSKI GLAS IN NJEGOVI DOMNEVNI SODELAVCI

*Slovenija ali Slovenci bodo svobodni šele, ko bodo zvonili zvonovi od Gospe Svete (Koroška) do Bele Krajine (hrvaška meja), Blatnega morja in Stare gore [...].*⁴⁴

Leta 1978 je Pistivšek, ki je že imel uredniške izkušnje s *Slovensko svobodo*, začel izdajati (novo) glasilo *Slovenski glas*, s katerim je imel namen „nuditi Slovencev v domovini in po svetu idejno in politično prevzgojo“ (Pistivšek, 1990, IV). V slovenski politični emigraciji je videl potrebo po „najbolj radikalnem opozicijskem glasilu svobodnega mišljenja“ (Pistivšek, 1990, II) in to le s „samoslovensko tendenco“.⁴⁵ Od drugih glasil slovenske politične emigracije, kot je bilo npr. že omenjeno *Sij slovenske svobode*, bi se naj *Slovenski glas* razlikoval po tem, da je imel svoj politični program, torej program SNP, ter posebno rubriko, imenovano „državoznanstvo“, ki naj bi služila njegovemu poslanstvu – „idejni in politični prevzgoji (Slovencev)“ (Pistivšek, 1990, IV).

V *Slovenskem glasu* je bilo večkrat poudarjeno, da je glasilo nastajalo znotraj kroga večjega števila urednikov in avtorjev prispevkov: „Izšolani v zahodnih visokih šolah, prežeti od svobodnjaškega duha in resnične demokracije, si nismo več pustili striči peruti“ (Pistivšek, 1990, III). V oči bode ne samo uporaba množine, temveč tudi stavek „Izšolani v zahodnih visokih šolah“, ki ga v malo spremenjeni obliki in združenega v poved zapiše Marijan Drevenšek (Pistivšek) v uvodniku prve številke *Slovenskega glasu*: „Za časnikarski poklic je potrebna temeljita izobrazba, ki jo časnikar dobi šele z resnim študijem na visoki šoli“.⁴⁶ Iz česar je mogoče sklepati, da je želel Pistivšek z navajanjem akademskih nazivov domnevnih piscev (npr. ing. Rudolf Rozman, dr. Drevenšek) povzdigniti pomen *Slovenskega glasu* in SNP.

Kljub Pistivškovim trditvam, da je pri nastajanju časopisa *Slovenski glas* sodelovalo več avtorjev, pa lahko na podlagi temeljite analize vsebine in dikcije objavljenih prispevkov sklepamo, da je omenjeni časopis last in rezultat dela njega samega. Da je temu res tako,

potrjuje tudi leta 1983 nastala jezikovna in stilistična analiza prispevkov Drevenška s strani SDV in primerjava rezultatov s podobno analizo pisne produkcije Pistivška in štirih drugih avtorjev prispevkov *Slovenskega glasu*: Petra Kolška, A. Gostenčnika,⁴⁷ Draga Verstovška in Rudolfa Rozmana. Prav pri vseh so odkrili naslednje iste jezikovne in stilistične napake:

- (1) Za besedje so značilni arhaizmi ali starinske oblike („bode“ namesto bo, „amerikanski“ namesto ameriški), srbohrvatizmi („neobhodno“, „osporavan“, „odnošaj“), uporaba t. i. novotvorb („skomplicirano“, „v skladju“); stereotipna je večina začetkov stavkov („Se razume, da ...; „A ...“; „O ...“; „Je ...“ ipd.);
- (2) pri skladnji prednjači napačen besedni vrstni red („V najboljšem primeru služi zborovanje cilju se odločiti ...“);
- (3) v vseh člankih se pojavljajo iste pravopisne napake (zadrega pri pisanju n, v, l – gnjiloba, povdarjen, pokolj; neveščost uporabe predlogov s/z – z knežjim, s zaljubljenimi; umanjkanje vejic itd.);
- (4) med glasoslovnimi napakami prednjači napačna uporaba naglasa (npr. pri besedi „hote“).⁴⁸

Poročilo UA zaključuje, da gre pri vseh „zelo verjetno samo za enega pisca, ali kvečjemu dva“,⁴⁹ kar kasneje potrjuje tudi Pistivšek sam, ki piše, da *Slovenski glas* „ni delo nobenega kolektiva, temveč delo enega samega človeka; to je namreč moje osebno delo v najpopolnejšem pomenu besede. Vse sem moral opraviti sam“ (Pistivšek, 1990, IV). Piše tudi: „... ne predstavljam nikogar in živim izven vsake slovenske organizacije“ in nadaljuje, da si je ob pisanju nadel psevdonima Drago Verstovšek in Rudolf Rozman (Pistivšek, 1990, VI), torej imena dveh oseb, za katere so pri SDV že vsaj od leta 1982 dvomili, da dejansko obstajajo.⁵⁰ Enako smo že ugotovili tudi za dr. Marijana Drevenška.

OBLIKOVNA IN VSEBINSKA ZASNOVA GLASILA SLOVENSKI GLAS

Po tehnični zasnovi je bil *Slovenski glas* ciklostirani mesečnik, za katerega se domneva, da ga je Pistivšek najverjetneje razmnoževal na delu, saj naj bi kot tehnični risar oz. „delovodja“ v Siemensu s svojo službeno kartico imel dostop do vseh prostorov v podjetju, tudi do kopirnih strojev.⁵¹ Za to bi naj imel celo dovoljenje svojega nadrejenega, kar pa odpira številna nova vpra-

43 Slovenski glas, julij 1978: Naš politični program, 3.

44 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 16.

45 Slovenski glas, julij 1978: Zakaj nov list?, 1.

46 Prav tam.

47 Ime ni poznano.

48 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Slovenski glas: Informativni pregled 7. številke, oktober 1983, 5–8.

49 Prav tam, 5.

50 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Značilnosti 7. in 8. številke Slovenskega Glasa, november 1982, 1.

51 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 11.

šanja, npr. ali je bil za izdajanjem njegovega mesečnika veliko večji interes, kot na prvi pogled odslkavajo dostopni podatki.

Ovadah „Hanzi“ se je leta 1982 tudi vprašal, ali za Pistivškom morda ne stojijo ameriški krogi. Šel je celo tako daleč, da je obtožil Pistivška, da skupaj z Združenimi državami Amerike čaka na propad Jugoslavije.⁵² Pistivšek sam pa je v spomilih zapisal, da naj bi ga leta 1980 v spremstvu slovenskega emigranta, pisatelja in profesorja dr. Andreja Kobala obiskal tudi agent ameriške CIE (Pistivšek, 1990, IV). Neki drugi ovadah s kodnim imenom „Peter Skalar“ je leta 1986 potrdil sume SDV, ko je poročal, da mu je Pistivšek priznal, da ima občasne stike z nemškimi varnostnimi organi, ki bi naj bili njegovemu delu celo naklonjeni.⁵³

Iz poročila nekega Ivana Jeliča (morda je bil ovadah SDV) je Pistivšek za razmnoževanje svojega mesečnika uporabljal „fototehniko“, to je delo z matricami v obliki negativov, kar bi se naj „naučil od nekega Levstika iz Rima“.⁵⁴ Tukaj je šlo za Vinka Levstika, premožnega rimskega hotelirja, slovenskega političnega emigranta in nekdanjega domobranskega častnika, ki bi naj po poročanju ovaduha „Trubarja“ tudi (verjetno ob Mirku Javorniku) financiral izdajanje *Slovenskega glasu*.⁵⁵

Po trditvah „Hanzija“ iz leta 1982 je Pistivšek *Slovenski glas* izdajal v nakladi 3500 izvodov, cena letne naročnine je znašala 100 DEM.⁵⁶ Pistivšek sam je interesantom zagotavljal, da ima glasilo široko mrežo zaupnikov ter vzpostavljene uspešne podtalne kanale za distribucijo v Sloveniji in na Hrvaškem,⁵⁷ veliko število glasil pa je brezplačno razpošiljal na različne naslove, predvsem raznim emigrantskim združenjem, drugim časopisom in zainteresiranim institucijam.⁵⁸ Nasprotno pa zatrjuje poročilo SDV leto kasneje, da je bila naklada *Slovenskega glasu* nizka in seznam naročnikov maloštevilen. Poleg tega so se v SDV takrat tudi pohvalili, da so bili državni organi pri lociranju in

zaplembah mesečnika, ki da ima „nacionalistično, separatistično in šovinistično politično opredelitev“, izjemno uspešni, zaradi česar se v Sloveniji izvodi praktično niso pojavljali.⁵⁹ Takšnim trditvam poleg pričanj „Hanzija“ oporekajo tudi Pistivškova pisma svojim naročnikom, ki jih je na poti v Slovenijo prestregla SDV. V enem od takih, datiranim z 21. novembrom 1982, se Pistivšek pohvali s tem, da prihajajo naročila celo iz Amerike, Kanade, Argentine in Avstralije.⁶⁰ Še posebej zagreti za njegov mesečnik naj bi bili independistično usmerjeni Hrvati. Zanje je Pistivšek zapisal, da jim *Slovenski glas* po vsebini celo bolj odgovarja kot njihova glasila.⁶¹

Oblikovno so se številke mesečnika razlikovale po naslovnih straneh (ponekod je manjkal kraj izdaje ali pa se je le-ta menjal, München namesto Bern, podobno velja za „uredništvo“), številu avtorjev in prispevkov ter številu strani in slikovnega materiala. Edino konsistentnost lahko vidimo v uvodnikih odgovornega urednika. Vsebinsko so uvodniku sledili prispevki z najrazličnejšo vsebino, od 1) že omenjenih idejno-političnih samorefleksij in kritik jugoslovskega režima (domnevna „srbizacija“, „programska jedra“⁶² ipd.) ter slovenske politične emigracije,⁶³ preko 2) tistih z zgodovinsko tematiko⁶⁴ do 3) prevodov prispevkov tujih časnikov in publikacij, predvsem hrvaških, nemških in poljskih (med drugim *Naša luč*, *Poruka*, *Die Welt*, *Nova Hrvatska*, *Hrvatska budućnost* in *Kroatische Berichte*).⁶⁵ Kot četrta skupina prispevkov se je pojavljala kategorija „razno“, pri kateri je šlo za strokovne in poljudne prispevke iz najrazličnejših panog. O Pistivškovem slogu, predvsem pa jeziku pisanja je bilo povedanega že precej, zato naj zadostuje ena redkih znanih kritik *Slovenskega glasu* katerega slovenskega političnega emigranta – v Kanadi živečega univerzitetnega profesorja, sociologa dr. Rudolfa Čuješa, ki je Pistivškov mesečnik, specifično njegovo izrazoslovje, označil za „revolver žurnalizem“, češ da ga preveč

52 Prav tam, 8.

53 Prav tam, 21.

54 Prav tam, 4.

55 Prav tam, 10.

56 Prav tam, 8.

57 Prav tam, 12.

58 Prav tam, 8.

59 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Značilnosti 12. številke Slovenskega glasa, april 1983, 1; ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, Informativni prikaz prejetega in zaseženega emigrantskega, izseljenskega, verskega in zamejskega tiska v SR Sloveniji v letih 1978-1981, Emigrantsko-revanšistični tisk, 6.

60 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 12.

61 Prav tam, 12.

62 Leta 1982 je Vlada SFRJ v Beogradu izdala t. i. PROGRAMSKA JEDRA, po katerih naj bi, kakor v vojski, tudi v šolah po vsej državi uporabljali en jezik - srbski. V „programskih jedrih“ je Pistivšek videl še posebej veliko grožnjo za obstoj slovenskega jezika in kulture. O nevarnosti teh se je leta 1984 razpisal tudi v reviji *Misli* – glasilu Zveze slovenske akcije (ZSA) za obrambo slovenskega jezika v Avstraliji. Dostopno na spletu: http://www.glasslovenije.com.au/verweb/Misli/misli2013/mislijanFeb_2013.pdf. (vpogled: 1. 3. 2017). Glej tudi ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 11.

63 Pistivškova ostra kritika je bila uperjena praktično zoper vse vidnejše predstavnike slovenske politične emigracije, tako pristašev independistične misli kot seveda predstavnikov projugoslovskega tabora.

64 Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, pomen Rudolfa Maistra, Lamberta Ehrlicha, Antona Korošca in drugih vidnejših Slovencev, druga svetovna vojna, poveljni poboji itd.

65 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Slovenski glas: Značilnosti števil 11. in 12. (1983) in 1 in 2 (1984), marec 1984, 6.

spominja na „*nivo polemike med klerikalci in liberalci v dobi pred Aleksandrovo diktaturo*“.⁶⁶

Ta ocena in omenjene pravopisne in slogovne pomanjkljivosti pa so diametralno nasprotje poročanja „Hanzija“, ki je v enem svojih poročil leta 1982 zapisal, da Pistivšek obvlada več jezikov, da je izjemno inteligenten in „načitan“, rad govori, predvsem pa da je *Slovenski glas* „najboljši časopis slovenskih emigrantov“. Tudi ob prebiranju redkih zaseženih Pistivškovih pisem, v katerih se bodisi zahvaljuje za naročnino na njegov mesečnik bodisi pošilja izvode v propagandne namene, ni zaslediti večjih pravopisnih ali drugih jezikovnih napak.⁶⁷

BRANKO PISTIVŠEK IN SLOVENSKI GLAS V „KREMLJIH“ SLUŽBE DRŽAVNE VARNOSTI

V obdobju od konca sedemdesetih do prve polovice osemdesetih let je Pistivšek pod okriljem lastne založbe – „Knjižnice *Slovenskega glasa* za razširjanje slovenskega kulturnega in političnega obzorja“ – izdal več knjig in zbirk prispevkov, pri katerih je šlo bodisi za izbrane prispevke iz *Slovenskega glasu* bodisi za prevode prispevkov tujih avtorjev (nekatero od njih najdemo tudi v slovenskem informativnem knjižničnem sistemu COBISS oz. na policah slovenski knjižnic).⁶⁸ Njegova publicistična, prevajalska in samooklicana narodnozavedna vloga je dosegla svoj vrh februarja leta 1982, ko je pod okriljem hrvaškega agronoma, novinarja in publicista dr. Jureta Petričevića in hrvaške politične emigracije v Evropi nastopil na mednarodnem simpoziju v Bernu, kjer je zavzel „odločno slovensko stališče“ (Pistivšek, 1990, VII).

Konec leta 1981 so *Slovenski glas* predstavili na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu njegovi hrvaški kolegi, saj se ga Pistivšek iz zdravstvenih razlogov ni mogel udeležiti. Na knjižnem sejmu naslednje leto je *Slovenski glas* predstavil Pistivšek sam, o čemer pričajo tudi fotografije v njegovih spominih. Ideja o postavitvi stojnice s slovenskim emigrantskim tiskom je bila po pričevanju informatorja SDV «Tubarja», ki naj bi se novembra istega leta pogovarjal z Milanom Javornikom, Pistivškova. Po trditvah „Trubarja“ je Javornik Pistivška takrat prvič spoznal osebno in ga kasneje tudi obiskal doma v Münchnu:

*Predvidoma spomladi letos naj bi PISTIVŠEK stopil v pismene stike z JAVORNIKOM v ZDA in ga prosil, da mu pošlje 20 izvodov svoje knjige ‚Pero in čas‘, kar naj bi JAVORNIK tudi storil. To ga je zainteresiralo, da bi PISTIVŠKA spoznal, le ta pa je poznanstvo izkoristil za uresničitev ideje o razstavljanju slovenskega emigrantskega tiska na frankfurtskem sejmu. Iniciator za to naj bi bil PISTIVŠEK, ki je to organiziral preko hrvaške emigrantske skupine (Trubar trdi, da podrobnosti ne ve), JAVORNIK pa je prispeval za to razstavo literaturo, ki jo je lahko nabavil v ZDA.*⁶⁹

Predstavitev svojega glasila na frankfurtskem knjižnem sejmu je Pistivšek ocenil kot preboj, s katerim je po njegovi oceni *Slovenski glas* postal eno najpomembnejših glasil slovenske politične emigracije, njega pa je začela nadzirati SDV (Pistivšek, 1990, VI).

Če je prva Pistivškova trditev morda plod nekritične samohvale, je druga domneva pravilna: republiški sekretar RSNZ SRS Branko Bračko je v dokumentu 15. junija 1982, naslovljenem na Zvezni sekretariat za notranje zadeve Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), zares predlagal, da bi bilo potrebno izvesti operativno obdelavo za Pistivška (v obdelavi poimenovanega s kodnim imenom „Delovodja“) in ga opisal kot

*slovenskega političnega emigranta v Münchnu, zaposlenega v tovarni „Simmens“ [sic.], ki sodeluje pri urejanju sovražne publikacije ‚Slovenski glas‘, ter deluje s protikomunističnih, separatističnih in nacionalističnih pozicij.*⁷⁰

Čeprav je SDV v času pred letom 1982 že registrirala glasilo *Slovenski glas*, je o njem do takrat vedela le to, da je „izhajal nekje v Evropi“, niso pa vedeli niti, kdo ga izdaja, niti od kod natančno izvira.⁷¹

Dokaz, da je Pistivšek leta 1982 s svojim nastopom na frankfurtskem knjižnem sejmu vzbudil pozornost SDV, je tudi vpis njegovega imena v *Evidenco dosjejev opazovanih oseb (3. del)* – najdemo ga pod zaporedno številko 16902 pod imenom Pistivšek Branimir, roj. 13. 11. 1920; število posnetkov ni zabeleženo, pod rubriko *Spremembe – opombe* pa je vpis „ČRTANO“, kar pomeni, da je bil njegov osebni dosje uničen in ga v ARS

66 Pismo Rudolfa Čuješa Branku Pistivšku z dne 16. 1. 1984 (Pistivšek, 1990, 116).

67 ARS, AS 1931, MA 3280–83, *Slovenski glas*, 28–29.

68 Branko Pistivšek, *Zapiski. 1.*, Belgrajski dogovor v luči raznih mnenj, knjiga (München, [B. Pistivšek], 1967); Branko Pistivšek, *Zapiski. 2.*, Albanija in njena zgodovina, knjiga (München, [B. Pistivšek], 1970); Branko Pistivšek, *Vestnik: znanstveni zbornik*, [Baltijske ustave]. 1. zvezek, knjiga (München, B. Pistivšek, 1970); Branko Pistivšek, *Slowenien: Informationen ueber Slowenien. Mappe 1*, zbornik (München, [B. Pistivšek], 1988); in že citirano: Branko Pistivšek, *Dokumentacija o nastanku mesečnika „Slovenski glas“*. Del 1, zbornik (Muenchen, [B. Pistivšek], 1990).

69 ARS, AS 1931, MA 3280–83, *Slovenski glas*, 3.

70 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Informacija o kaznivih dejanjih in prekrških s političnim obeležjem, prekinitvah dela, anonimnih pisanjih, pomembnejših akcijah in operativnih ukrepih Službe državne varnosti v mesecu maju 1982, 3.

71 ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, Informativni prikaz prejetega in zaseženega emigrantskega, izseljenskega, verskega in zamejskega tiska v SR Sloveniji v letih 1978–1981, junij 1982: Emigrantsko-revanšistični tisk, 5, 6.

med arhivskim gradivom Službe državne varnosti ni več mogoče najti.⁷²

V dosjeju SDV o *Slovenskem glasu* (MA 3280–83) najdemo potrditev, da so ga v Nemčiji že jeseni 1982 natančno opazovali. Tajni sodelavci SDV so podatke in dokaze o Pistivškovem „sovražnem delovanju“ zbirali na najrazličnejše načine, nekateri med njimi (npr. „Trubar“, „Hanzi“, „Peter Skalar“, „Peter Vajda“, „Flora“) so si pod krinko interesa za njegove ideje in delo pridobili Pistivškovo zaupanje in se z njim tudi sestajali in/ali dopisovali. O tem priča tudi dokument, ki ga je sestavil neimenovani sodelavec (ovaduh) SDV v Münchnu (najbrž „Hanzi“), 16. oktobra tega leta, ko sta se s Pistivškom srečala v restavraciji „Rauchfang“ na Hohenzollenstr. 14. V poročilu je zabeležen točen naslov Pistivškovega domovanja („Friedrichstr. 33/III Schwabing“) in natančen opis opazovane osebe (poročilo je očitno napisano na nemškem pisalnem stroju brez sičnikov in šumnikov):

Branimir PISTIVSEK [...]

Star: 62–64 let

Doma: Celje ali okolica [...]

Visok: 174–76 cm

Schlank

Lasje temno Brinet-na blond

na celu malo zaliskov

na desnem Usesu napravo za boljši sluh

Oblecen normalno ali dobro

Rabi Ocala za citanje

Kadi Stovensand cigarete nekih 5–7 komadov na uro Cevlji 42–43 stev.

Ozenjen [...]

Govori vec jezikov [...]

Telefona nima radi MIRU in s tem prisili, da se mu [osebe, ki bi želele z njim vzpostaviti kontakt] pismeno javljajo (Zmeraj je treba imeti kaj v rokah – PISMO je dokaz – telefon NE) obenem vecji stroški s telefonom

Prva presoja osebe Pistivška (inteligenten – rad govori – konzervativen Slovenec – zavzema se za VSE čisto Slovensko – zagrizen nasprotnik SRBOV in vseh kolaboraterjev Srbov [...]) se tudi opaza da bi hotel

VISOKO priti ali leteti – povdarja Obzorje dobrih VEZ med Slovenci v Svetu – ter odločno STALISCE SG [glasilo Slovenski glas] – to je njegova LINIJA in lastnistvo.

On zelo dosti investira v SG in dela okoli tega [...] ima dosti ljudi Slovencev kateri ga finansijski podpirajo Pistivsek rad dobro je in Pije zmeraj Vino – to mu je kakor pravi Domaca Slovenska kapljica [...].⁷³

V istem dosjeju najdemo tudi dokument „Identifikacija PISTIVŠKA in druge zadeve“, sestavljen v Službi državne varnosti – center Celje za potrebe identifikacije opazovane osebe, v katerem sta informatorja Gradišnik in Plahuta, s katerima je agent SDV leta 1983 opravil 5 informativnih razgovorov, mladega Pistivška iz predvojnih let opisala kot „osebo vitke postave, visoko okoli 180 cm, nekoliko redkejših las z visokim izbočenim čelom, nekoliko slokim nosom potisnjenim navzdol (ne kljukastim). Značilne so bile tudi obrvi, nekoliko dvignjene in rahlo štrleča ušesa.“ Na novejši Pistivškovi fotografiji, ki jima jo je pokazal agent Mohorko, sta ga takoj prepoznala, povedala sta samo, da je *razlika izpred predvojnih let v starosti, nekoliko večji čelni pleši* ter nekoliko bolj suhljatem obrazu.⁷⁴

V svojih spominih je Pistivšek zapisal, naj bi v osemdesetih letih SDV nad njim vršili silovit pritisk. Agente SDV je videl povsod in v vsakomur, ki je pristopil k njemu in ga povprašal po mesečniku *Slovenski glas*. Prepričan je bil, da so o njem poizvedovali pri njegovih sodelavcih v Siemensu, med slovensko politično emigracijo v Argentini ter med župljani slovenske župnije v Münchnu, zasliševali in spremljali pa bi naj tudi njegovo sestro Marijo in nečaka Antona⁷⁵ v Sloveniji – vse njegove domneve in še več o mreži ovaduhov in metodah pridobivanja informacij potrjuje tudi gradivo v ohranjenem dosjeju SDV, pri čemer je treba posebej poudariti, da je v zapisih agentov SDV večkrat zabeleženo, kako je Pistivšek pri vseh stikih (z nastavljenimi ovaduhi) „izredno previden“ in „ne reagira niti na najmanjšo provokacijo [...]“.⁷⁶ Čeprav je bil praktično ves čas pod nadzorom SDV, je po pričevanju agenta „Petra Skalarja“, ki ga je junija 1986 „spráševal tudi o njegovih izkušnjah glede kontrole Udbe“, trdil, da so ga najmanj 4 krat opazovali.

72 ARS, Evidenca dosjejev opazovanih oseb, OD 16902, Branko Pistivšek. Prim.: ARS, AS 1931, t. e. 2871-2872, Evidenca dosjejev opazovanih oseb, 3. del (401–578): www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/SDV_2014/Evidenca_dosjejev/2871_401_579_1.pdf (vpogled: 1. 3. 2017).

73 ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 6.

74 Prav tam, 18, 19.

75 Antona Pistivška prvič zasledimo v že omenjenem poročilu iz leta 1983. Agent Mohorko je zapisal, da je Anton živel na Javorniku št. 2. Pred „nekaj leti“ bi se naj zapletel v pogovor o njegovem stricu Francu (Branku). Ob tem je izdal, da z mamo Marijo prejmeta od strica pisma na vsakih pet let. Pri tem Mohorko doda, da je bil Anton videti „nekoliko zagrenjen in nezgovoren“. V poročilu iz leta 1987 omenjeni „Vrtnar“, ki je bil klasificiran kot zanesljiv vir, izčrpno poroča o Brankovi biografiji (nekaterih podatkov agenti SDV dotlej niso imeli na voljo), o tem, kako ga je v bližnji preteklosti skušal „zvabiti v past“ preko korespondence itn. Branko naj bi mu v pismu opisoval spomine iz otroštva in kasnejšega življenja, ob koncu pa ga pohvali za zagnanost „za dograditev hiše“. V ta namen bi mu naj Branko ob novem letu 1986 poslal 400 nemških mark. Še posebej slednje je še kako povedno, če v to zgodbo vključimo podatke ovaduha „Vajde Petra“, kateremu bi naj Branko izdal, da ima v Sloveniji nečaka šoferja, ki „zelo slabo živi in bi mu rad pomagal, pa ne najde možnosti za takšno pomoč“. V luči povedanega je malo verjetno, da bi za „Vrtnarjem“ stal kdo drug kot njegov nečak (ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 11, 18, 19).

76 Prav tam, 25.

Prvič bi naj skozi okno na cesti zagledal moškega, kako se sprehaja pred njegovim stanovanjem v Münchnu. Drugič bi se naj nek temnejši moški z izrazito brado zanimal o njem pri njegovi sosedu. Tretjič bi naj nekdo želel nasilno vstopiti v njegovo stanovanje. Kot zadnjega pa Pistivšek omenja nekega Bavčarja, ki bi naj delal za UDBO in s katerim naj bi bil v stikih 3 krat, od tega enkrat celo osebno.⁷⁷

Poleg nadzora izdajatelja in urednika Pistivška so analitiki SDV redno spremljali in analizirali tudi njegovo glasilo *Slovenski glas* in leta 1982 v poročilu zapisali, da gre pri tem mesečniku „vedno bolj za samorefleksijo posameznikov, kljub glasno poudarjeni odmevnosti glasila med Slovenci po vsem svetu in med ostalo emigracijo (predvsem hrvaško!)“.⁷⁸ Podobno so leta 1984, po več kot šestih letih izhajanja in (po oceni Pistivška) velikem preboju *Slovenskega glasu* med najpomembnejše edicije slovenske politične emigracije, v enem izmed „informativnih pregledov“ zapisali, da

*vsebinsko ksromna [sic.] publikacija ne more imeti nobenega posebnega odmeva, kar dokazuje, da je nastala le kot izživiljanje in samozadovoljevanje osamljenih posameznikov, ki se izgublajo v mladostnih idealih in zagnanosti.*⁷⁹

Mnenja analitikov SDV so se očitno močno razlikovala od mnenj njihovih agentov na terenu, kot smo že videli pri ovaduhu „Hanziju“, ki je v *Slovenskem glasu* videl vse prej kot propadel poizkus. Ravno nasprotno – ob tem, da ga je označil za „najboljši časopis slovenskih emigrantov“, je še dodal, da velja za „najaktivnejše gibanje v emigraciji“, kar pa nosi težo.⁸⁰

Pistivškova „aktivnost“ je očitno vznemirila druge bolj etablirane predstavnike slovenske politične emigracije, saj je dr. Ljubo Sirc po pričevanju sodelavca SDV „Hanzija“ že januarja 1983 iz Glasgova pisal Vinku Levstiku v Rim z vprašanjem, čemu podpira Pistivška. „Hanzi“ je v poročilu zapisal:

[...] kajti SIRC je proti PISTIVŠKU. Po SIRČEVI oceni je PISTIVŠEK za slovensko emigracijo tisto, kar je VUKIČ Ante za hrvaško. PISTIVŠEK ne more v slovensko emigracijo prinesiti nič dobrega, to pa zaradi tega, ker v bistvu samo razdiralno deluje.⁸¹

Leto kasneje (1984) je skušal Pistivšek preko dr. Rudolfa Čuješa iz Kanade navezati stike s takrat najpomembnejšimi možmi slovenske politične emigracije

(Ciril Žebot, Stane Šušteršič, Matej Roesmann iz ZDA, Avgustin Kuk in Vladimir Mauko iz Kanade, Tine Duh iz Argentine). Čuješ je sicer Pistivškovo pobudo, ki se je nanašala na t. i. programska jedra, prenesel med omenjene posameznike, vendar je ta po Pistivškovih besedah naletela na gluha ušesa (Pistivšek, 1990, 116).

Čeprav analitiki SDV *Slovenskemu glasu* niso pripisovali kakšnega večjega subverzivnega pomena, so ga ves čas izhajanja redno spremljali, kar pa sploh ne preseneča, saj je SDV spremljala in analizirala ves emigrantski tisk – ne samo „sovražni“ tisk politične emigracije, temveč tudi tisk, ki so ga ocenjevali za naklonjenega SFRJ. Poleg tega smo v tem času tudi v Jugoslaviji doživljali pravo eksplozijo pisne produkcije z narodnozavedno in protiunitaristično vsebino (Valič Zver, 2012, 107), ki jo je bilo prav tako potrebno nadzorovati.

Slovenski glas je deklarativno prenehal izhajati leta 1986, čeprav SDV trdi, da je bila junijska številka letnika 1985 zadnja. Fizično obstajata tako letnik 1985 kot 1986, kar pa bi lahko pomenilo, da je Pistivšek poslednji letnik izdal po nekajletnem premoru ali pa ga je ciklostiral v zelo maloštevilni nakladi. V poročilih SDV lahko preberemo, da je bil Pistivšek (ki je bil leta 1986 star že 66 let in upokojen) primoran prenehati z izdajanjem glasila, ker si je s ciklostiranjem nabral za več kot pet tisoč nemških mark izgube. Poleg tega prenehanje izhajanja sovpada tudi s smrtjo njegove žene, ki ga je po mnenju agenta SDV hudo prizadela.⁸² Ovaduh „Vajda Peter“ je leta 1986 razkril, da so za Pistivška po njegovi upokojitvi skrbele naslednje organizacije: „Internationale Gesellschaft für Menschenrechtliste“ iz Frankfurta, „G2W Glaube im Zweiten Welt“ iz Švice, „Christian Solidarity International“ iz Bonna ter „Keston College“ iz New Yorka.⁸³ Te podatke bi bilo potrebno preveriti, saj v kolikor držijo, odpirajo premnoga, še danes aktualna vprašanja.

Izhajajoč iz arhivskega gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, lahko z gotovostjo trdimo, da je SDV Pistivšku sledila še vse do leta 1990, saj je bilo zadnje (ohranjeno) poročilo SDV sestavljeno marca 1990, le dober mesec pred prvimi demokratičnimi volitvami. Glavni vir informacij o njegovem delovanju je bil slovenski pisatelj in ljubiteljski zgodovinar Vlado Habjan, s katerim sta vzpostavila stike zaradi skupnega interesa za preučevanje slovenske zgodovine. Habjan, ki je Pistivška februarja 1990 obiskal na njegovem domu v Münchnu, je sodelavcu SDV s kodnim imenom „Otmar“ poročal, da „PISTIVŠEK izkazuje interes po kontinuiranih pisemskih stikih [...], v zadnjem času pa mu PISTIVŠEK

⁷⁷ Prav tam, 22.

⁷⁸ ARS, AS 1931, t. e. 2314, RSNZ SRS, UA, RETT, Značilnosti 7. in 8. številke Slovenskega glasu, november 1982, 1.

⁷⁹ ARS, AS 1931, t. e. 2314, RSNZ SRS, UA, RETT, Značilnosti emigrantskega glasila Slovenski glas (10. številka), januar 1984, stran ni navedena.

⁸⁰ ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 16.

⁸¹ Prav tam, 13.

⁸² ARS, AS 1931, t. e. 2314, UA, RETT, Slovenski glas (Informativni pregled 5. in 6. številke, avgust 1985), 6.

⁸³ ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 23.

podobno, kot drugim v preteklosti, pošilja izrezke s svojimi komentarji, ki se nanašajo na dogodke v domovini. Prav tako pa je v spremnem pismu podal kratko oceno X. demokratskih srečanj [na Dragi].“ Pri tem je omenil, da ima Pistivšek do „t. i. demokratičnih srečanj“ na Dragi kritičen odnos in jih ocenjuje kot prosrbske. Prav tako pa da se kritično izraža tudi do nekaterih Slovencev, predvsem do dr. Ljuba Sirca, ki je po njegovem mnenju še vedno vohun britanske tajne službe. Habjan je „Otmarju“ poročal tudi, da je Pistivšek na podlagi novic, ki jih vsakodnevno prebira, prišel do zaključka, „da ga Srbi imenitno lomijo in da bo MILOŠEVIĆ zapravlil poslednji drobec srbskega ugleda v svetu. Prav zato PISTIVŠEK ponovno kliče, naj živi svobodna in neodvisna Slovenija, za vse ostalo pa mu ni mar.“⁸⁴

* * *

Pistivšek je vse do svoje smrti leta 1993 ostal neutrudden zagovornik ideje neodvisne in združene slovenske države ter oster kritik skoraj slehernega posameznika slovenske politične emigracije, režima v domovini ter Srbov in nekaterih drugih narodov Balkana, ki so po njegovem s priseljevanjem ogrožali Slovence. V *Slovenski državi* so ob njegovi smrti objavili nekrolog, v katerem so ga opisali kot „skromnega idealista“, ki je „živel in delal za idejo slovenske države“ in nadaljevali:

*Polnih 9 let – (od l. 1978 do l. 1986) – je izdajal kot razmnoženina mesečnik „SLOVENSKI GLAS“, neustrašen glasnik slovenske pokončnosti, odločnosti, svobode in državne neodvisnosti. [...] V svojem zadnjem pismu – 25. novembra 1993 – nas opozarja in hkrati opogumlja, da naj nadaljujemo z delom, ker da je „slovenska država – sicer mednarodno priznana – na šibkih nogah in da se „preoblečenci“ vsestransko prizadevajo (vse vrste afer!), da jo uničijo“ in pripeljejo nazaj v četrto Jugoslavijo. Bog mu bogato povrni za vse, kar je naredil za svoje bližnje, predvsem pa za slovensko samostojnost.*⁸⁵

Vest o njegovi smrti so objavili tudi v 39. številki glasila *Society for Slovene Studies*.⁸⁶

NAMESTO SKLEPA

V življenju posameznika so dejanja, ki prebijejo njegov ozki osebni okvir v tistem trenutku, ko je dejanje že posvečeno blagru skupnosti in postanejo last celotnega občestva. Zato epopeja ‚Slovenskega glasa‘ ni več samo moja osebna zadeva, temveč zadeva celotnega slovenstva, ki ima pravico zvedeti zato, kaj je SG zahteval, kdo mu je nasprotoval in iz kakšnih motivov. Ne zavidam mojih današnjih

osebnih sovražnikov, niti sovražnikov ‚Slovenskega glasa‘, spričo uničujoče obsodbe v bodočnosti, ko bode oceno mojega dela pisala trezna znanost, ne pa enooki in zaslepljeni ignoranti (Pistivšek, 1990, VI).

S temi besedami je Branko Pistivšek v svojih spominih zapustil najpopolnejši opis samega sebe. Kot oseba, ki je gojil izjemno ljubezen do neodvisne slovenske države, slovenstva in Boga, si je skušal utreti pot v sam vrh slovenske politične emigracije z ostro retoriko, uperjeno zoper pritiske nemškega nacionalizma nad Koroške Slovence, priseljevanje Srbov in drugih narodov z območja Balkana v Slovenijo ter še posebej zoper jugoslovansko komunistično oblast. Po vzoru znanih in vplivnih slovenskih narodnih voditeljev, kot sta bila Anton Korošec in Janez Evangelist Krek, je skušal Pistivšek konsolidirati svoje idejno-politične nazore v enovit političen program, ki ga je pod psevdonimom ali v sodelovanju z domnevnimi drugimi pisci in pod okriljem samooklicanega „slovenskega narodnega predstavništva“ deklariral za edinega, ki nosi težo, njegovo predstavniško telo pa za edino, ki ima to pristojnost, da naslavlja vsa slovenska vprašanja. S takšnimi dejanji in stališči je trčil v že izoblikovane smernice veliko močnejših krogov slovenske politične emigracije, ki ga niso sprejeli z odprtimi rokami. Pistivška to ni pokončalo, temveč ga je radikaliziralo. Njegovo glasilo je najbrž postalo najbolj radikalno izmed vseh glasil slovenske politične emigracije. Povsem verjetno je, da je na koncu poti *Slovenskega glasu* videl združeno in neodvisno slovensko državo, ki bi bila poseljena samo s Slovenci, prevzgojenimi na način, kot si ga je zamislil sam. Povedano z besedami zgodovinarja Janka Prunka si je Pistivšek vseskozi prizadeval, da bi se slovenska samozavest „stopnjevala do nove kvalitete“ (Prunk, 2007, 23).

S svojo idejno-politično usmerjenostjo in publicistično dejavnostjo je pristal na seznamu ljudi, ki jih je nadzorovala SDV, kar samo po sebi predstavlja grenko ironijo, saj je po eni strani v življenju storil vse, da bi postal prepoznaven med Slovenci v domovini in na tujem ter posledično zanimiv tudi za SDV, po drugi pa se je jugoslovanske tajne politične policije bal in je skušal z vsemi naporji ostati pred njo „neviden“. V SDV so ga od srede leta 1982, ko se je javno izpostavil na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu, v okviru svojega prefinjenega sistema nadzora in zaježitve „neželenih in škodljivih“ elementov nadzorovali pod kodnim imenom „Delovodja“. Zato predstavljajo poročila SDV o „ciklostiranem“ glasilu politične emigracije *Slovenski glas* in Branku Pistivšku zelo poveden vir za delovanje tajne policije in njen odnos do slovenske politične emigracije in hkrati za pravo zakladnico informacij, ki jih ta študija sicer naslavlja, a hkrati odpira nova vprašanja.

⁸⁴ ARS, AS 1931, MA 3280–83, Slovenski glas, 28–29.

⁸⁵ Slovenska Država, februar 1994: Grobovi: Branko Pistivšek, 4.

⁸⁶ In Memoriam, Society for Slovene Studies Letter No. 39, 1996, Alberta, Kanada.

SLOVENSKI GLAS AND BRANKO PISTIVŠEK UNDER THE SURVEILLANCE OF THE STATE SECURITY SERVICE

Darko FRIŠ

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia
e-mail: darko.fris@um.si

David HAZEMALI

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia
e-mail: david.hazemali1@um.si

SUMMARY

Branko Pistivšek, the Germany-based Slovenian emigrant who was an ardent devotee of the idea of an independent Slovenian state, Slovenian national identity, and God, and who condemned and criticised the pressure of German nationalism on Carinthian Slovenians, the immigration of Serbs and other peoples from the Balkans to the Slovenian ethnic territory, and especially the Yugoslav communist authorities, tried to pave his way to the very top of the Slovenian political emigration with the editing of Slovenski glas. He found inspiration for his political views in the Slovenian Roman Catholic priest Lambert Ehrlich and his followers, who had started before the Second World War the Straža Catholic students' club. Having been rejected by influential members of the Slovenian political emigration, Pistivšek found solace in writing and translating articles, papers, and even books on a plethora of different topics within the four walls of his home in Munich. It is assumed that the State Security Service began to monitor him in the period between 1981 and 1982, under the code name "Delovodja". They managed to contain his monthly, and even though he never attracted substantial attention, the existence of the identified reports and the monitoring conducted by several informers indicate that Branko Pistivšek had indeed triggered their interest. It is clear that the State Security Service had developed a surveillance and containment system which not only meticulously monitored Slovenian and other South Slavic political emigrants across the globe, but also prevented their "harmful" written content from penetrating into the Slovenian homeland.

Keywords: Slovenski glas, Branko Pistivšek, State Security Service, Slovenian political emigration, Independent Slovenian state

VIRI IN LITERATURA

ARS, AS 1931, t. e. 2314 – Arhiv republike Slovenije, Ljubljana (ARS), fond Republiški sekretariat za notranje zadeve (AS 1931), Uprava za analitiko (UA), Recenzije emigrantskega in tujega tiska (RETT).

ARS, AS 1931, t. e. 2314 – ARS, AS 1931, UA, Informativni prikaz prejetega in zaseženega emigrantskega, izseljenskega, verskega in zamejskega tiska v SR Sloveniji v letih 1978–1981, junij 1982.

ARS, AS 1931, t. e. 2871-2872 – ARS, UA, Evidenca dosjejev opazovanih oseb, 3. del.

ARS, AS 1931, MA 3280-38 – ARS, AS 1931, Slovenski glas.

ARS, AS 1931, MA 3200-11 – ARS, AS 1931, Pregled ekstremne politične emigracije v Evropi, Poročilo Pregled važnejših emigrantov po državah, s. d.

ARS, AS 1931, MŽ SDV – ARS, AS 1931, UA, MA 701, Ideja samostojne in neodvisne Slovenije, 3.

Katoliški glas. Gorica, Trst, Katoliško tiskovno društvo, 1949–1995.

Slovenska država. Chicago, Illinois, Združene države Amerike, Toronto, Kanada, Slovenian National Federation of Canada, 1950–2001.

Slovenski glas. München, Nemčija, samozaložba, 1978–1986.

Drnovšek, M. (2001): Slovenski izseljenci in Zahodna Evropa do druge svetovne vojne. V: Trebše-Štolfa, M. & M. Klemenčič (ur.): Slovensko izseljenstvo: Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice. Ljubljana, Združenje Slovenska izseljenska matica, 281–290.

Klasinc Škofljanec, A. (2006): Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica: Druga, dopolnjena izdaja. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.

Kristen, S. (2007): Delovanje slovenskih izseljencev v Argentini za neodvisno Slovenijo. Razprave in gradivo, 53–54, 298–307.

Nared, J. (2001): Slovenska povojna politična emigracija in razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije. Dve domovini, 13. Ljubljana, 133–163.

Novak, B. (1995): Geneza slovenske državne ideje med emigracijo. V: Grafenauer, B. et al. (ur.): Slovenci in država. Zbornik z znanstvenega posveta na SAZU. Ljubljana, SAZU, 295–305.

Omerza, I. (2017): Boris Pahor v žrelu Udbe. Celovec, Mohorjeva.

Pistivšek, B. (1990): Dokumentacija o nastanku mesečnika „Slovenski glas“. München, samozaložba.

Prunk, J. (2007): Slovenski narodni vzpon v 20. stoletju. Studia Historica Slovenica, 7, 1–2, 17–26.

Ramšak, J. (2010): Politična emigracija v Trstu in vprašanje samostojne Slovenije – Primer Franc Jeza. Acta Histriae, 18, 4, 961–986.

Rot, A. (ur.) (2009): Bojevnika za svobodo in slovenstvo. France Dolinar – Ruda Jurčec: epistolae 1947–1975. Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije.

Valič Zver, A. (2012): Nova revija as the Political Platform of the Slovenian Spring. Studia Historica Slovenica 12, 1, 101–124.

Volk, S. (1998): Slovenska politična emigracija v Trstu do leta 1954. Zgodovinski časopis, 52, 1, 87–109.